

1

Helen Brand zag hem zodra ze de straat in draaide. Links en rechts een etalage waarin hij had kunnen kijken, maar nee: hij stond met zijn neus tegen de deur ter hoogte van de openingstijden. Toen ze op haar parkeerplaats aankwam, haar tas pakte en uitstapte, was de man nergens meer te bekennen. Ze stak de sleutel in het slot en voelde de vroege klant in het portiek als restwarmte in de lucht.

Ze deed de lichten aan, legde haar spullen achter en ging op haar kruk bij de kassa zitten, vanwaar ze alles kon zien, deels met behulp van de strategisch opgehangen spiegel. De winkel was L-vormig met hier en daar een hoge kast, die criminele handelingen aan het zicht onttrok. Ondanks voorzorgen werd af en toe een begeerd boek in de zak van de regenjas gestoken en behoedzaam naar buiten begeleid. Detectiepoortjes had ze niet. Vandaag was ze alleen, de dinsdag was een lauwe dag; de stagiair kwam beter van pas aan het eind van de week. De bleke leerling die ze nu had, wist alles beter, had al veel schrijvers ontmoet, 'o ja, ken ik ook, is een vriend van me', en ontleende daaraan het recht op neerbuigendheid. Dit was Amsterdam niet, moest ze begrijpen. Nou, dat begreep ze best. Stage was goddank een kort verband.

Ze nam een aantal aanbiedingsfolders van uitgeverijen door. Om oog te krijgen voor het onderwerp duwde ze de ronkende lofprijzingen opzij. Was er iemand in deze buurt wie

een van deze onderwerpen ter harte kon gaan: ‘de dwaalwegen van het denken’, ‘een nieuwe kijk op de eeuwenoude tweedeling van Europa’, ‘grasduinen in meelwormen’? Ze probeerde al jaren de juiste balans te vinden tussen haar eigen smaak en die van de buurtbewoners. Opvoeden deed ze niet meer, althans niet meer zo overtuigd als ze in het begin was. Verhef ze, onderwijs ze, desnoods onder dwang, dacht ze toen, en ze deed flink haar best, maar veel zoden zette het niet aan de dijk. Ze was zich steeds belachelijker gaan voelen als ze weer eens een Byatt sleet aan iemand die om een Baantjer kwam. En zeker sinds Bol, Amazon en het e-boek zonder tussenkomst van de boekhandel de klanten bedienden had ze geen goed idee meer van de smaak in de wijk of de verknochtheid aan boeken. Soms kreeg ze de indruk het voorwerp van liefdadigheid te zijn. Oude klanten wierpen haar uit medelijden nog af en toe een brokje toe. Dappere dochter die de zaak van papa voortzet in economisch moeilijke tijden, blabla, en die vader, schat van een man, maar zakelijk ho maar... Zijzelf had – een ietsje te laat – destijds toch maar *Vijftig tinten grijs* ingeslagen en er veel van verkocht ‘als cadeau’. De ‘zeven zussen’ waren sinds kort haar zwemvleugeltjes. Dankzij een grote poster in de etalage en een banner op straat gingen de voetballers grif van de hand. ‘Goh, dat ú deze boeken ook verkoopt,’ zei een klant. Als ze maar binnen zijn, zei haar vader altijd. Hij had ze er met zijn enthousiaste maar warrige tirades vaak net zo hard weer uit gejaagd.

De eerste klant kwam rond tien uur, daarna druppelde het. Ze was gespitst op de terugkeer van de man wiens rug op haar netvlies stond, een rug die veel leed torste of misschien beeldde ze zich dat in, omdat ruggen nu eenmaal onleesbaar zijn. Een neutrale man was het, een Magritte-man. Ze zou hem vast niet eens herkennen. De meeste binnenlopers in de ochtend waren oudere vrouwen met boodschappentassen. Verder twee bejaarde mannen en een jongen. Niemand in de leeftijdsklasse

van de schim. Rond lunchtijd kwam wat volk uit de paar kantoren in de buurt, kijkers geen kopers, die straks het bij haar bevingerde boek vers bij Bol bestelden. Beleefd groette ze hen, vloekte inwendig, boos op zichzelf. Ze droomde er weleens van elk vriendelijk zinnetje tegen een bladeraar te eindigen met ‘fijne dag nog, klerelijer’, of ‘tot ziens, laffe bitch’. Ze hield van haar vak.

Om een uur of drie zag ze aan de overkant van de straat haar vader naderen met zijn bedachtzame stap, alsof zijn voeten steeds aarzelden over de boodschap van de hersenen. (Ja, echt? Hier neerzetten?) In zijn hoofd zaten tal van verhalen die hem afleidden. Hij had de kinderlijke ontvankelijkheid voor sprookjes ongeschonden zijn leven lang in zich meegedragen. Ze moest zich ervan weerhouden naar buiten te gaan om hem te waarschuwen voor de fietser en de auto die ze al hoorde aankomen. Ze zou toch te laat zijn.

Toen ze de boekhandel definitief had overgenomen was hij in het begin elke dag langsgekomen, nu nog maar twee of drie keer per week, omdat zijn vriendin hem ervan weerhield. Met haar moest hij iets gezelligs gaan doen. Dat zou treurig zijn geweest als Dini niet grappig en hartelijk was, een perfect bij Jans chaotische geest passende oud-lerares Duits, die hem bij de les hield en lief in de maling nam. De vorige relaties van haar vader had ze eerder lijdzaam ondergaan dan van harte begroet, de meeste al op het eerste gezicht tot mislukken gedoemd, totdat Dini op zijn pad kwam.

De gewoonte was dat Jan bij binnenkomst net deed of hij op zoek was naar een boek. Hij zocht in de kasten, vond het niet en kwam informeren of ze *Die Untergang des Abendlandes* had of *The Decline and Fall of the Roman Empire*, of iets van Ben Traven, of de verzamelde werken van Trollope. Altijd een titel die op de planken ontbrak. Het spijt me, meneer, die heb ik niet, maar ik kan hem wel voor u bestellen. Doet u geen moeite, dan neem ik wel een kasteelroman, welke kunt u aanbevelen? Hij had haar

ook eens gevraagd om ‘Hurray, the History of Applause’ door Michael Sailor en Martin Ash, maar die had ze in geen enkele lijst kunnen vinden. Omdat hij niet bestond. Ze hadden erom moeten lachen en sindsdien verzon hij vaker boeken.

Nu vroeg hij om ‘Wanderlust’ van Georg von Rammstein. Zal ik hem voor u bestellen? Doet u geen moeite.

‘Hoe is het met je Sappho-ding?’ vroeg hij.

‘Als door matglas.’

‘Heb je al iets opgeschreven?’

‘Losse aantekeningen. Maar ik weet niet wat ik ervan moet maken.’ Ze vond eigenlijk dat een boekhandelaar niet zelf moest schrijven. Dat maakte het Sappho-project al precair.

‘Waarom zou je er iets meer van moeten maken dan losse aantekeningen?’

‘Dat weet ik niet. Gewoon, om greep te krijgen.’

Hij legde een hand als een afgefallen boomtak op de hoge toonbank. Trillende vingers. Ze had al langer de verdenking van parkinson maar hij wilde niet naar een dokter.

‘Je moeder komt terug.’

‘Wat?’

‘Je moeder komt terug naar Nederland.’

Haar vader keek naar de grond, toen naar buiten en toen naar zijn hand, die hij haastig weghaalde.

‘Wil je misschien iets van die losse aantekeningen lezen, pap? Dan kunnen we er samen eens over praten,’ zei ze, alsof ze opeens op een heel nieuw idee kwam. Het duurde even voor hij antwoord gaf.

‘Heb je die roman van Erica Jong over Sappho gelezen?’

‘Ja, natuurlijk. Volkomen idioot.’

‘Je moeder wil jou zien.’

Ze knikte dat ze het had verstaan en begrepen. Haar vader had een verzoenende aard. Ieder hard woord was een keisteen in zijn kalme vijver, en dus vermeed hij zelf het gebruik ervan. Hij kroop weg achter een glimlach of een verhaaltje, opeens

doof en blind. Was hij een mannetjesdier geweest in een strijd om de macht, dan was hij telkens afgedropen en uiteindelijk een eenzame dood gestorven in de savanne. Als mensman kon hij zich in boeken verschuilen.

Helens moeder verliet man en kind toen Helen veertien jaar oud was. Het was betrekkelijk geruisloos gegaan; knetterende ruzies waren er niet geweest. Jan en Ank wilden hun dochter er zoveel mogelijk buiten houden, had Jan later aan Helen uitgelegd. Woedend was ze om de breuk, ‘verdriet vermomd als woede’ zei een psycholoog, maar Helen zelf hield het op pure woede, scherp en blikerend als een mes. Verdriet was zelfmedelijden en dat was verboden. Er was een brief van Ank gekomen, geschreven vanuit haar nieuwe woonplaats, een ashram in India, die ze al snel ruilde voor een schapenfarm in Australië. Helen had de brief ongelezen verscheurd, en ook de volgende brieven – vanuit die schapenfarm en daarna vanuit een meditatiecentrum op het zuideiland van Nieuw-Zeeland – in de vuilnisbak gedumpt. Nieuw-Zeeland! Kon ze verder weg?

De gewoonte van Jan om in verhalen te vluchten had zijn verontwaardiging over de scheiding afgeleid tot er niet veel meer restte dan een lichte melancholie en een intensere betrokkenheid op zijn dochter, die op afhankelijkheid leek. Ze vroeg zich weleens af of ze onder andere omstandigheden in de boekhandel van haar vader was terechtgekomen. Dromen van alternatieve levens smoorde ze in de kiem.

‘Je moeder komt terug’, ‘je moeder wil jou zien’, had Jan gezegd. Nou, ze kon haar in de winkel komen bezichtigen, die was openbaar toegankelijk. Omdat Jan ook niet wist wanneer Ank precies terug zou komen, verwachtte Helen haar elke dag. Elke dag poetste ze haar wapenrusting. In het blinkende harnas hamerde haar hart als een boze specht. De verhouding van Sappho met haar moeder en later met haar dochter scheen ook niet perfect te zijn geweest. Huwelijk (met meneer Pik van het

eiland Man, zeiden ze spottend in de Oudheid) evenmin. Helen zag dat als haar band met de dichteres van de hevige harts-tocht: mislukte verbindingen, en in haar eigen geval zelfs geen echte liefde tot nu toe.

‘Een meisje als jij moet mentale kracht uitstralen,’ luidde Anks mantra. Dat was nog een hele kluiif. Ank was Helens persoonlijke Sonia Gaskell geweest, de harde danspedagoge, die haar ballerina’s leerde: ‘Maaisjes, als je valt, altijd iets van maken hoor!’ En daar kwam de kleine Helen binnen, strompelend en hompelend op haar onwillige, stakige benen, de armen wijd om het precare evenwicht te bewaren, een stralende glimlach op het snoetje. In de golf van vertederd medelijden die haar bij elke entree in een gezelschap tegemoet spoelde verzoop ze bijna. Ze had meer kracht nodig om daarin overeind te blijven dan om haar handicap – cerebrale parese – te aanvaarden. De meisjesboeken waarin zielige maar dappere kinderen een voorbeeld waren voor hun klasgenootjes smeedde ze in een hoek. Wat Ank van haar verwachtte was kalmte, geen woede. Dat haar dochter in ieder opzicht een imperfect wezen was had de moeder het huis uit gedreven, daar was Helen zeker van. Ze zocht de oorzaak van de scheiding nooit waar hij hoorde: in de verhouding tussen Jan en Ank. Ze wilde zelf de schuld dragen. Dat kon ze wel. Ze maakte er wel iets van.

‘Mevrouw, ik ben al een tijdje op zoek naar een boek.’

De man was rechtstreeks op haar af gelopen zonder inspectie van de planken. Ze had hem eerder gezien, maar waarschijnlijk in een ander kader. De groenteboer-op-het-naaktstrand, heette dat verschijnsel volgens Jan, wie het vaak overkwam.

‘Welk boek zoekt u?’

‘*The First Scientist*. Van Carlo Rovelli.’

‘Ja, dat hebben we, geloof ik. Heeft u gekeken bij Wetenschap?’

‘Het gaat over Anaximander.’

‘Dan misschien bij Oudheid of bij Filosofie?’

‘Weet u niet waar u het hebt ingedeeld?’

‘Nee, dat weet ik niet meer. Ik kus niet elke avond al mijn boeken welterusten.’ Het grapje kwam er kattig uit. ‘Sorry. Ik bedoelde het niet verkeerd.’

Ze raadpleegde de voorraad op de computer. Het boek moest er zijn. Hij bleef staan wachten. Nu van die kruk af komen en naar de kast klassieke strompelen om dat verdomde boek voor die vent op te zoeken. Liever niet. Waar had ze hem toch eerder gezien? Ze wees naar de ruimte in de verre poot van de L-vorm, onzichtbaar vanaf de kassa. Hij keek in die richting en weer terug naar haar, afwachtend. Kom van die kruk! Een beetje service graag. Vooruit dan. Ze deed het. En hoewel ze zich zelden overbewust was van haar gang, deed ze nu haar uiterste best normaal te lopen, wat uitliep op een complete mislukking. Ze kleurde van schaamte en inspanning. En woede. Ja, altijd woede, haar zacht snorrende motortje. Hij volgde haar. Ze plukte Rovelli uit de kast en overhandigde hem het boek. Terug bij de kassa hield ze hem via de spiegel in de gaten. Met zijn rug naar haar toe stond hij te lezen. Nu zag ze het: de Magritte-man.

Hij bladerde niet: hij las echt aandachtig. Als hij het boek maar niet knakte. En dan straks zeggen dat het niet was wat hij hoopte. Ze hielp een andere klant aan Saskia Noort. Cadeauverpakking graag. Een volgende wilde iets voor een oude tante van tachtig, maar geen van de namen die Helen noemde – Palmen, Enquist, Noordervliet – zei haar iets. Wat is het voor vrouw: avontuurlijk, ondeugend, onafhankelijk, godsdienstig, heeft ze veel gereisd, komt ze uit een bepaalde streek? De veilige keus was een boek over vroeger. Daar had ze er wel een paar van. Toen de klant met Suzanna Jansen (‘Mag ze die rullen als ze hem al heeft?’) de deur uit was, stond de man nog steeds te lezen.

Ze googelde ‘Carlo Rovelli’, een naam die deed denken aan een paus-kandidaat of een auteur van softporno, maar hij

bleek een theoretisch fysicus te zijn die met zijn boek over Anaximander de oorsprong van het wetenschappelijk denken onderzocht. Anaximander, een presocratisch filosoof uit Milete, zesde eeuw voor Christus. Tijdgenoot van Solon en Sappho. Met dat trio begon de westerse wetenschap, de wetgeving en de lyriek dus. Ze voelde een lichte opwinding over het toeval dat deze man met het vergeetbare uiterlijk belangstelling had voor dezelfde periode als zij. Wat was de kans dat zij in deze vriendelijke laat-negentiende-eeuwse buurt, die twijfelde tussen gentrifying en allochtoniseren, iemand in haar boekhandel zou aantreffen die zijn verbeelding verplaatste naar een tijd waarin ook zij soms rondzwierf? Nog zeldzamer dan de kans dat ze een goede kennis zou tegenkomen in het basis-kamp van de Mount Everest.

Zwijgend legde hij het boek op de toonbank en haalde zijn portemonnee tevoorschijn. Donker haar, drie dagen niet geschoren, een blik die zich nergens aan hechtte. Leeftijd: tussen vijfendertig en vijfenveertig. Terwijl ze het boek inpakte en hij vaag naar haar handen, naar buiten en daarna een fractie van een seconde naar haar gezicht keek, zei ze: 'Wilt u onze nieuwsbrief ontvangen? Als ik weet waar uw belangstelling naar uitgaat, pas ik hem daarop aan.'

'Doet u dat voor elke klant? Dat is veel werk.'

'Nou ja, ik heb verschillende categorieën.'

'U werkt met algoritmen.'

'Eh, ja, op primitief niveau.'

'Hm.'

'Natuurlijk bent u vrij. U hoeft de nieuwsbrief niet te nemen. Loop gerust af en toe binnen en kijk rond.'

Hij knikte, betaalde en liep naar de deur. Daar draaide hij zich om.

'Doe die nieuwsbrief toch maar. Alle categorieën. Leo at Wassermann punt org. Twee s'en twee n'en. Tot ziens.'

Google leverde geen Leo Wassermann op. Dan bestond een

mens eigenlijk niet, zei haar stagiair altijd. In de telefoongids stond hij evenmin. Waarschijnlijk nieuw in de buurt. Iemand met zijn belangstelling en zijn leeftijd zou klant hebben moeten zijn. Ze liet haar fantasie even de vrije loop. Even maar, genoeg voor de plot van een ultrakort verhaal, totdat ze zichzelf in dat scenario van kassa naar kast zag struikelen. Zo had ze zich in geen jaren geschaamd. Voor het laatst toen ze voor RTV Rijnmond in een documentaire was opgetreden, en dat ook pas toen ze zichzelf terugzag.

Tussen de winkel en haar praktisch ingerichte appartement een paar straten verderop speelde zich haar leven af. Heen en weer met de aangepaste Twingo. En dat was het. Een weinig enerverend bestaan. Op die schrijnende gedachte plakte ze haar vertrouwde pleister: zij leidde een leven van de geest, met zijn eigen beloning en voldoening, een leven van boeken en kranten, denken en dromen in verhalen. Eindeloze virtuele vergezichten en avonturen. Vader Jan had er genoeg aan, al was hij meer en meer verstrikt geraakt in slierten romanfragmenten en slingers slecht begrepen filosofische aforismen. In-nig tevreden zat hij met zijn beginnende parkinson bevend op een hoop boeken, rijk als Job. Een uitstervende diersoort: de liefhebber. Ze glimlachte.

Even later aan de overkant: Jan en Dini. En een vriendin van Dini. Vriendin van Dini? Er was iets met die gestalte naast Dini. Een houding, een magnetisch veld dat ze kende. Leo Wassermann had haar verdedigingslinie tegen de aanval, die ze al dagen verwachtte, licht verzwakt. Daar stond Ank. En Ank keek. En hoewel Ank was veranderd, verouderd vooral, de blik van Ank was dat niet. Zelfs van een afstand werkte die blik: veldheer voor de slag. Jan en Dini de stoottroepen, die naar links keken en naar rechts keken en naar links keken en overstaken, Ank halve pas erachter. Vijfentwintig jaar geleden was een modebewuste, goed verzorgde newagedweepster van

haar weggegaan. Ze kwam terug met de ruigte van een buitensmens, grijs haar als uitgeplozen touw, onder de oren recht afgeknipt, door de wind ingeslepen groeven in het verweerde gelaat, ogen die vaak in de verte hadden moeten staren, kleding van de kringloopwinkel of duurzaam geproduceerd eigen weefsel. Sandalen. Een vrouw bestand tegen erosie.

Er was nog een klant, die goddank net op het moment dat het gezantschap binnenkwam een zelfhulpboek wilde afrekenen: *Loop je depressie voorbij*. Helen wenste haar succes. ‘Het is niet voor mezelf,’ beet de vrouw terug. Dat zeggen ze allemaal, lag op Helens lippen, maar haar mond was te droog om iets te zeggen. Het magnetische veld van haar moeder knetterde tussen de bestsellers die op de pronktafel lagen. Ze liep achter de laatste klant aan en deed automatisch de winkeldeur op slot, alsof ze haar moeder verhinderde haar nogmaals te verlaten. Dat was een fout, maar gedaan was gedaan.

Jan en Dini stonden enigszins bedremmeld en schuld bewust naast elkaar en hadden zich zodanig opgesteld dat Ank de voorhoede vormde, of het was Ank zelf geweest die de kop had genomen.

‘Dag Helen.’

‘Dag.’

Ze overwoog geen moment Ank de eretitel ‘mama’ te geven. Die had ze verspeeld.

‘Hoe gaat het met je?’ Helen knikte. Dat moest volstaan. ‘Kunnen we ergens praten?’

Helen zag hoe Dini met een gebaar Jan tegenhield, die natuurlijk wilde bemiddelen, verzachten, een verhaaltje vertellen.

‘Ik heb je niets te zeggen,’ zei Helen. Haar stem klonk net iets te hoog. Een veertienjarige.

‘Ik jou wel.’

‘Ik heb geen belangstelling.’ Helen liep naar haar plaats bij de kassa als om de dag af te gaan sluiten. ‘We zijn gesloten.’